

^{๒๒} ปราณี ศศิธร ณ พัทลุง, **เพ็ชรลานนา เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (เชียงใหม่ : ผู้จัดการคุนยภาคเหนือ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๙.

^{๒๓} ชมัยฉิม สุนทรสวัสดิ์, “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๕” (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔๐.

^{๒๔} เฮดแมน(headman) คือ ผู้นำชุมชนคนในบังคับอังกฤษ บันทึกของกงสุลอังกฤษได้สรุปลักษณะของเฮดแมนในภาคเหนือของสยามว่า ควรเป็นคนที่ เป็นที่ยอมรับและนับถือโดยคนส่วนใหญ่ของคนในบังคับอังกฤษในชุมชนนั้นๆ ควรเป็นคนที่ไม่ ค่อยมีศัตรู แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นคนร่ำรวยหรือ เด่นเกินไป หน้าที่ทั่วไปของเฮดแมนของชุมชน คนในบังคับอังกฤษในภาคเหนือคือดูแลคนใน ชุมชน เจรจาไกลเกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาข้อขัดแย้ง ในชุมชน รักษาสถานภาพอันดีกับผู้นำในท้องถิ่น และจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของคนในบังคับ อังกฤษหลังจากถึงแก่กรรมก่อน ที่จะมีการดำเนินการ ทางด้านกฎหมายต่อไป แต่ถ้าเกิดปัญหา ยุ่งยากที่ไม่อาจแก้ไขได้ก็จะเก็บปัญหาไว้รอการ ตัดสินใจของกงสุลอังกฤษ ดู มาร์โก ทาเก-แมค มอร์แรน, “ประวัติและพัฒนาการของการค้าขาย ในลำปางตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ค.ศ. ๑๙๓๙”, แปลโดย เครือมาศ วุฒิกานัน, **วารสาร มนุษยศาสตร์** ๑๒, ๑ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๒๖), หน้า ๘. ตำแหน่งเฮดแมนที่ อังกฤษนำมา ใช้ทางภาคเหนือของสยามเป็นแนวคิดที่อังกฤษ ใช้ปกครองในระดับท้องถิ่นของพม่า โดยระบบเฮดแมนของอังกฤษปรับมาจากการปกครองระดับ ท้องถิ่นแบบดั้งเดิมของพม่าที่มีผู้นำหมู่บ้าน เรียกว่า ตูจี (ผู้ใหญ่ประจำหมู่บ้าน) และผู้นำเมืองเรียกว่า เมียว ตูจี(ผู้ใหญ่ประจำเมือง) ก่อนการปกครองของ อังกฤษ ตำแหน่งเหล่านี้เป็นตำแหน่งตลอดชีพ นอกจากตูจีและเมียวตูจีจะทำหน้าที่ดูแลความ เรียบร้อยในชุมชนแล้วยังทำหน้าที่เกี่ยวกับความ ในสมัยการปกครองของอังกฤษ ผู้ดำรงตำแหน่ง ตูจี และ เมียวตูจี มีระยะเวลากำหนด และได้รับค่าจ้าง เป็นรายเดือนจากรัฐบาลอังกฤษ

^{๒๕} รัตนพร เศรษฐกุล “บทบาทของศาลต่าง ประเทศ”, **วารสารมนุษยศาสตร์** (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๒๕), หน้า ๘๑.

^{๒๖} ดูเพิ่มเติมใน สรวิชาติ อ่องสกุล, **ประวัติศาสตร์ ล้านนา** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๙).

^{๒๗} ได้แก่บริษัทเบอร์เนียว (อังกฤษ) เปิดกิจการ คำไม้สักในภาคเหนือ ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ บริษัท บอมเบย์เบอร์มา (อังกฤษ) ขยายกิจการคำไม้สัก จากพม่ามาสู่ภาคเหนือของสยามในช่วง พ.ศ. ๒๔๒๙-๒๔๓๐ บริษัทอีสเอเชียติก(เดนมาร์ก) เริ่มกิจการปี พ.ศ. ๒๔๔๐ บริษัทแองโกล-สยาม (อังกฤษ) เริ่มปี พ.ศ. ๒๔๔๓ บริษัทหลุยส์ ที่ เลียว โนแวนส์(อังกฤษ) เริ่ม พ.ศ.๒๔๔๘ และบริษัท อีสต์ เอเชียติก(ฝรั่งเศส) เริ่มกิจการ พ.ศ.๒๔๕๒

นายปัญญาญะเริ่มการค้าไม้สักด้วยการเป็นผู้รับสัมปทานย่อยในการตัดไม้ให้กับ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาที่เริ่มเข้ามาทำการค้าไม้ในล้านนาราว พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) นอกจากนั้นยังช่วยการตัดไม้ให้กับพระเจ้าอินทวิชยานนท์ที่ป่าไม้เมืองยวม (อำเภอแม่ สะเรียง) และเป็นผู้รับเหมาย่อยในการตัดไม้ให้กับบริษัทเบอร์เนียวที่ป่าไม้เขต อำเภอฝาง หลังจากเป็นผู้รับเหมาย่อยในการตัดไม้สัก นายปัญญาญะเริ่มมีสินทรัพย์จำนวนมากขึ้นจนมี อุปรกรณ์การทำป่าไม้ของตนเอง มีช้างสำหรับลากไม้จำนวน ๓๐๐ เชือก นายปัญญาญะจึงเริ่ม รับสัมปทานในการตัดไม้ของตนเองด้วยการรับสัมปทานตัดไม้ของเจ้าบุญวาทย์ลำปาง (พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๖๕) ซึ่งขณะนั้นนายปัญญาญะมีอายุราว ๕๕ ถึง ๖๐ ปี นอกจากนั้นนายปัญญา ญะยังได้รับสัมปทานป่าไม้แม่दान อำเภอเมืองลอง จังหวัดแพร่อีกด้วย และช่วยเหลือรัฐบาลไทย เป็นอย่างดีเมื่อคราวเกิดจลาจลของชาวไทยใหญ่ (เงี้ยว) ที่เมืองแพร่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕^{๒๒} เมื่อ รัฐบาลสยามตัดสินใจที่จะดูแลสัมปทานป่าไม้สักของตนเองภายใต้การดูแลของกรมป่าไม้ นายปัญญาญะเป็นเพียงผู้รับเหมาย่อยรายเดียวของรัฐบาลสยามในการตัดไม้ที่แม่แจ่ม เชียงใหม่^{๒๓} ขณะนั้นนายปัญญาญะมีอายุประมาณ ๗๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๕๖)

ความร่ำรวยจากการค้าไม้สักนายปัญญาญะได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัด บูรณะเจดีย์ ตลอดจนสร้างสาธารณะสมบัติที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เช่น ซุดคลองสร้าง สะพาน และถนน ด้วยเหตุนี้ทำให้นายปัญญาญะเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในหมู่มคนในบังคับ อังกฤษและคนไทยวนในท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นายปัญญาญะได้รับเลือกให้ เป็นเฮดแมนของคนในบังคับอังกฤษในจังหวัดเชียงใหม่ประมาณช่วง พ.ศ. ๒๔๔๐ ในช่วงกงสุล คนที่สองของอังกฤษ คือ นาย ดับเบิล อาร์ ดี เบคเคท (W. R. D. Beckett) ภายหลังจากการ ลงนามในสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ ๒ ระหว่างรัฐบาลสยามและอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ สนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้อังกฤษหันมาจัดระบบชุมชนคนในบังคับอังกฤษในภาคเหนือที่ดูแล โดยเฮดแมน^{๒๔}

สนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ ๑ ระหว่างรัฐบาลสยามและอังกฤษลงนามในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ และหลังจากนั้นรัฐบาลสยามได้ส่งข้าหลวงจากส่วนกลางไปประจำที่เชียงใหม่ การลงนามใน สนธิสัญญาไม่สาเหตุมาจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้านายฝ่ายเหนือและคนในบังคับ อังกฤษอันเนื่องมาจากการทำป่าไม้ ด้วยที่เจ้าทางฝ่ายเหนือผู้ให้สัมปทานแก่พ่อค้าคนใน บังคับอังกฤษไม่มีระบบในการให้สัมปทาน บางครั้งทำให้เกิดการให้สัมปทานซ้ำซ้อน รวมทั้ง ปัญหาที่ตามมาจากการค้าไม้สักคือ อาชญากรรมที่เกิดจากการปล้นชิงช้างลากซุงและขนไม้ สักของพ่อค้าไม้สัก ก่อให้เกิดความเสียหายแก่คนในบังคับอังกฤษ โดยที่เจ้านายฝ่ายเหนือ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ อังกฤษจึงเร่งให้รัฐบาลสยามเข้ามาดำเนินการแก้ปัญหาในฐานะ เจ้าประเทศราช สนธิสัญญาเชียงใหม่ครั้งที่ ๑ จึงเกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดสถานะ ของคนในบังคับอังกฤษในศาลของสยามและศาลต่างประเทศก็กำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรก ในจังหวัดเชียงใหม่ ศาลต่างประเทศเป็นศาลไทยที่มีผู้แทนรัฐบาลสยามทำหน้าที่เป็นผู้ พิพากษาในศาลต่างประเทศและมีหน้าที่ในการดูแลความเรียบร้อยในสามพื้นที่ คือ เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง โดยใช้กฎหมายและธรรมเนียมที่ศาลไทยกำหนดขึ้น^{๒๕} แต่อย่างไรก็ตาม ข้าหลวงสยามก็ไม่สามารถแก้ปัญหาทั้งหมดได้ จึงนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ ๒ ที่ทำให้ข้าหลวงจากส่วนกลางแลพื้นที่เพิ่มขึ้นอีกสองจังหวัดคือ น่านและแพร่ และ กงสุลอังกฤษคนแรกคือ นายเอดเวอร์ด (Edward Blencowe Gould) เริ่มไปประจำที่เชียงใหม่ รวมทั้งศาลต่างประเทศขยายการดูแลครอบคลุมทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา^{๒๖}

สนธิสัญญาเบาว์ริงและสนธิสัญญาเชียงใหม่เอื้อประโยชน์ไม่ใช่เฉพาะคนในบังคับอังกฤษ แต่ยังเอื้อประโยชน์แก่บริษัทค้าไม้อังกฤษและบริษัทของเดนมาร์ค และฝรั่งเศสอีกด้วย บริษัทค้าไม้เหล่านี้เริ่มดำเนินกิจการค้าไม้ในภาคเหนือสยามในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๒๗ - ๒๔๕๒^{๑๗} และคงเริ่มการค้าไม้สักด้วยการให้สัมปทานย่อยแก่พ่อค้าไม้สักย่อยเดิมที่คุ้นเคยในพื้นที่

ภายหลังจากการส่งผู้แทนไปประจำที่ภาคเหนือ รัฐบาลสยามก็เริ่มเข้ามาดูแลการค้าไม้สักและป่าไม้สักทางภาคเหนือ กรมป่าไม้ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ และต่อมาภาคเหนือได้กลายเป็นมณฑลหนึ่งของสยาม(ราว พ.ศ. ๒๔๔๒)

ภายหลังจากที่ภาคเหนือกลายเป็นส่วนหนึ่งของสยาม นายปัญญาได้รับพระราชทานทินนามจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ว่า หลวงโยนการพิจิตร รวมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิเศษจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากทางราชการเห็นว่า นายปัญญาได้ทำประโยชน์ให้ทั้งแก่พระพุทธศาสนาและสาธารณชน^{๑๘} รวมทั้งได้ช่วยเหลือรัฐบาลไทยเป็นอย่างดี เมื่อคราวเกิดจลาจลขึ้นที่เมืองแพร่(พ.ศ. ๒๔๔๕) ด้วยการให้การสนับสนุนทางการเงินและพาหนะข้างในการขนส่งเครื่องยุทโธปกรณ์ นอกจากนี้ยังได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และได้กลายเป็นคนสยามอย่างเป็นทางการหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้พระราชทานนามสกุล “อุปโยคิน” ให้ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ และอีกสิบปีต่อมา นายปัญญาได้รับเกียรติให้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เมื่อคราวเสด็จประพาสเชียงใหม่และมณฑลพายัพ^{๑๙}

การที่นายปัญญาได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยามอาจจะด้วยเหตุที่ว่า นายปัญญา มีเชื้อสายมอญมากกว่าที่จะเป็นคนไทใหญ่หรือปะโอที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับเจ้านายในท้องถิ่น หรือมากกว่าที่จะเป็นคนพม่าศัตรูของสยาม สยามและมอญมีสัมพันธ์อันดีกันมาแต่อดีต กัปตันเบอร์นี่ผู้เดินทางเข้ามาสยามในปี พ.ศ. ๒๓๖๘-๒๓๖๙ กล่าวว่าในราชสำนักสยามประกอบด้วยอำมาตย์ชั้นสูงที่มีเชื้อสายมอญอยู่หลายคนและส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้รับการไว้วางใจอย่างสูงจากราชสำนักสยาม^{๒๐} ด้วยเหตุที่นายปัญญา มีเชื้อสายมอญ นายปัญญาจึงได้บูรณะเจดีย์ที่วัดเจดีย์เหลี่ยมที่เวียงกุมกาม ซึ่งสร้างเลียนเจดีย์มอญวัดกุฎะจังหวัดลำพูน โดยปกติแล้วนายปัญญา มักสร้างวัด ที่อยู่ของพระสงฆ์ และบูรณะเจดีย์บริเวณถนนท่าแพ ซึ่งเป็นที่อยู่ของคนในบังคับอังกฤษรวมทั้งเป็นที่ตั้งของเรือนของนายปัญญา ขณะที่วัดเจดีย์เหลี่ยมตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงกุมกามและเวียงกุมกามตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ เจดีย์วัดเจดีย์เหลี่ยมและวิหารที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ของวัดอุคุตของนายปัญญาสัมพันธ์กับอายุและเรือนของนายปัญญา และสะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อในหมู่มอญ-พม่า และล้านนา โดยนายปัญญาได้เพิ่มจำนวนพระพุทธรูปที่ประดับรอบเจดีย์วัดเจดีย์เหลี่ยมจากจำนวน ๖๐ องค์เป็น ๖๔ องค์เท่ากับอายุของนายปัญญาเมื่อคราวที่บูรณะเจดีย์ในปีนั้น (รูปที่ ๒๔) คล้ายกับความสัมพันธ์ของผู้สร้างกับสิ่งของที่ทำถวายวัดในล้านนา เช่น พระค่าชิง พระพุทธรูปที่มีความสูงเท่ากับผู้สร้าง^{๒๑} วิหารที่อยู่ของพระสงฆ์วัดอุคุตและเรือนของนายปัญญา ก็มีลักษณะคล้ายกันและสร้างโดยช่างกลุ่มเดียวกัน กล่าวคือเป็นอาคารสูงสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ ผนังชั้นล่างก่อด้วยอิฐทำเป็นรูปอาร์คโค้ง ชั้นบนสร้างด้วยไม้มีระเบียงล้อมรอบสามด้าน เสากระเบื้อง ระเบียงและลวดลายประดับชายคามีลักษณะแบบลวดลายของเรือนขนมปังขิงและมีความคล้ายกันมาก (รูปที่ ๒๓ และ ๒๕) นอกจากนี้หลังคาของอาคารทั้งสองยังเป็นทรงปั้นหยา มีดอมเมอริ และมีมุขบันได แต่เรือนมีสถานภาพที่ต่ำกว่าวิหาร หลังคาของวิหารจึงมีการซ้อนชั้นของหลังคา และมีมุขบันไดของวิหารทำหลังคาเป็นรูปปราสาทก่อด้วยอิฐ

รูปที่ ๒๔
เจดีย์วัดเจดีย์เหลี่ยม

รูปที่ ๒๕
เรือนของนายปัญญา

^{๑๗} มีหนังสือจากกรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยขณะนั้น ถึงเจ้าพระยาหนองปลาเอกราชหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขาธุการ ลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ (รศ.๑๑๕) เกี่ยวกับนายปัญญาได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสร้างสิ่งก่อสร้างประโยชน์ต่อสาธารณชนเป็นเงินจำนวน ๓๕,๐๑๒ รูปี ในช่วงเวลา ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๒๖-๒๔๓๙) ดูที่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ม. ๔๘/๑๒๓ “มอญไทยบริจาคทรัพย์ช่วยพระเจ้าเชียงใหม่ทำการสาธารณประโยชน์”

^{๑๘} ปราณี ศศิธร ณ พัทลุง, เพ็ชรลานนา เล่ม ๖, หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๑๙} R. Halliday, *The Talaiings* (Rangoon :Supdt. , Govt. Printing , 1917), หน้า ๑๘.

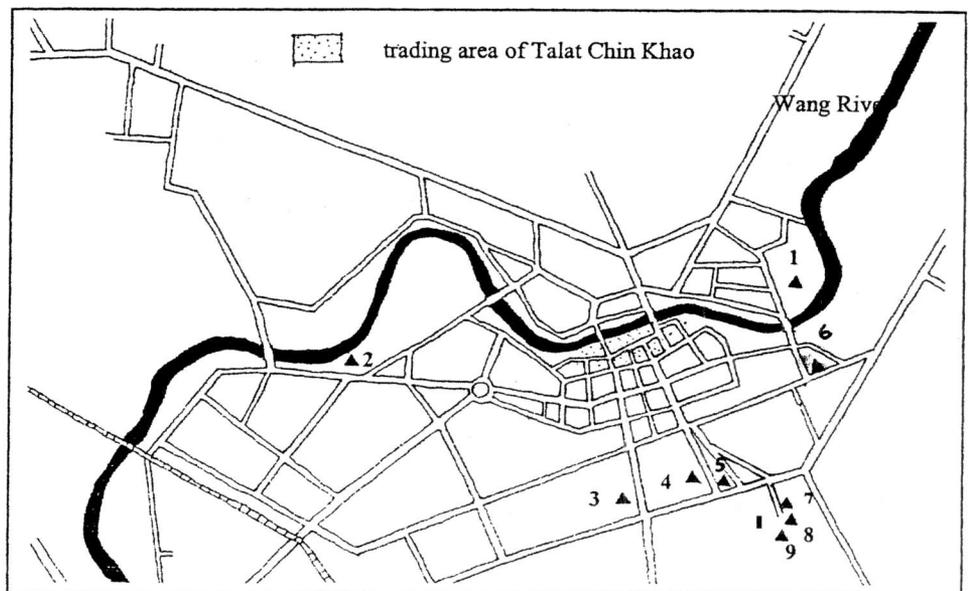
^{๒๐} ดู สมหมาย เปรมจิตต์, กมล ศรีวิชัยนันท์, สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา, พระเจดีย์ในล้านนา (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๕), หน้า ๖๔ สมหมาย เปรมจิตต์ ยังได้ยกตัวอย่างอื่นๆที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้บริจาคกับสิ่งที่บริจาคอีกด้วย

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๒๗ การตัดไม้สักและศูนย์กลางการค้าไม้สักได้ขยายออกมาทางด้านตะวันออก เนื่องจากไม้สักทางด้านทิศตะวันตกของภาคเหนือเริ่มร่อยหรอ ไม้สักทางด้านตะวันออกสามารถตัดและล่องลงสู่แม่น้ำวังไหลออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาของกรุงเทพฯ เมืองหลวงของสยาม^{๒๒} ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ตรงกับช่วงของการปฏิรูปการปกครองทางภาคเหนือของสยาม ลำปางที่ตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางของภาคและอยู่ติดกับแม่น้ำวังกลายเป็นศูนย์กลางการค้าไม้สักทางภาคเหนือ การค้าไม้สักในลำปางและชุมชนคนในบังคับอังกฤษภายในจังหวัดลำปางพัฒนาขึ้นหลังจากบริษัทค้าไม้เริ่มทำกิจการไม้สักในภาคเหนือ ผู้รับเหมาย่อยซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษของบริษัทค้าไม้อังกฤษ^{๒๓} ได้สร้างว่าที่วัดพม่าในจังหวัดลำปางขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๒ สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) โดยมีจำนวนทั้งสิ้น ๙ วัด อันประกอบด้วย วัดศรีรองเมือง วัดศรีชุม วัดป่าฝาง วัดท่ามะโอ วัดไชยมงคล (วัดจองคา) วัดป่ารวก วัดจองคำ วัดม่อนจำศีล และวัดม่อนปู่ยักษ์ (แผนที่ ๔) วัดศรีรองเมืองตั้งอยู่ในเขตบ้านท่าควายน้อยที่สันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งของชุมชนปะโอ วัดท่ามะโอตั้งอยู่ที่บ้านท่ามะโออันเป็นที่ตั้งของชุมชนคนมอญในสมัยที่การค้าไม้สักเฟื่องฟูในจังหวัดลำปาง และวัดที่เหลืออื่น ๆ อีกเจ็ดวัดตั้งอยู่ในเขตบ้านป่าขาม สถาปัตยกรรมของว่าที่วัดพม่าในจังหวัดลำปางที่ยังคงพอให้ศึกษาได้ประกอบด้วยวัดจำนวน ๕ วัด คือ วัดศรีรองเมือง วัดศรีชุม วัดป่าฝาง วัดม่อนจำศีล และวัดม่อนปู่ยักษ์ ว่าที่สถาปัตยกรรมพม่าของวัดจองคำไม่เหลือให้เห็นแล้วในปัจจุบัน วัดจองคำตั้งอยู่เชิงตอยของวัดม่อนจำศีล เดิมเคยเป็นศาลาพักแรมสำหรับผู้ขึ้นไปทำบุญที่วัดม่อนจำศีล^{๒๔} สถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลพม่าในวัดป่ารวกประกอบด้วยสิงห์หน้าวัด

^{๒๒} วิไล สุทธิศิริกุล, “เชียงใหม่มก่อน “เทศาภิบาล” พ.ศ. ๒๓๘๙-๒๔๔๒ : การศึกษาโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๗๖.

^{๒๓} ได้แก่ บริษัทบอร์เนียว บริษัทบอมเบย์เบอร์มา บริษัทแองโกล-สยาม หรือสยามพอร์เรสท์ และบริษัทหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์

^{๒๔} สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดจองคำ, ลำปาง, วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔.

แผนที่ ๔

แผนที่จังหวัดลำปางแสดงตำแหน่งที่ตั้งว่าที่วัดพม่า

1 วัดท่ามะโอ	4 วัดไชยมงคล	7 วัดจองคำ
2 วัดศรีรองเมือง	5 วัดป่าฝาง	8 วัดม่อนจำศีล
3 วัดศรีชุม	6 วัดป่ารวก	9 วัดม่อนปู่ยักษ์

เจดีย์และวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป (รูปที่ ๒๖-๒๗) ถึงแม้ว่าวัดไชยมงคลจะยังคงมีวิหารอันเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ที่มีอิทธิพลว่าที่พม่า (รูปที่ ๒๘) แต่เนื่องจากพื้นที่ชั้นสองของวิหารมีความทรุดโทรมจึงไม่อาจเข้าไปศึกษาได้ ส่วนสถาปัตยกรรมที่คาดว่าจะมีอิทธิพลมอญที่วัดท่ามะโอถูกไฟไหม้เมื่อหลายสิบปีก่อน วัดท่ามะโอมีผู้อยู่ปฏิบัติเป็นพ่อค้าไม้สักเชื้อสายมอญชื่อนายจันเือง สร้างราวปี พ.ศ. ๒๔๓๗ แต่ลักษณะสถาปัตยกรรมเดิมภายในวัดก็ไม่อาจสรุปได้ว่าเป็นแบบอิทธิพลมอญ หรือพม่า หรือปะโอ เนื่องจากไม่พบหลักฐานรูปถ่ายเก่าสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาส ที่เห็นปัจจุบันถูกสร้างขึ้นในภายหลัง (รูปที่ ๒๙-๓๐) อาทิเช่น วิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสร้างปี พ.ศ. ๒๔๖๑ และอุโบสถสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ถึงแม้ว่าสถาปัตยกรรมวิหารหลักที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ภายในวัดศรีชุมจะถูกไฟไหม้ทำลายไปในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ แต่อุโบสถภายในวัดก็สะท้อนให้เห็นอิทธิพลพม่าได้เป็นอย่างดี(รูปที่ ๓๑)

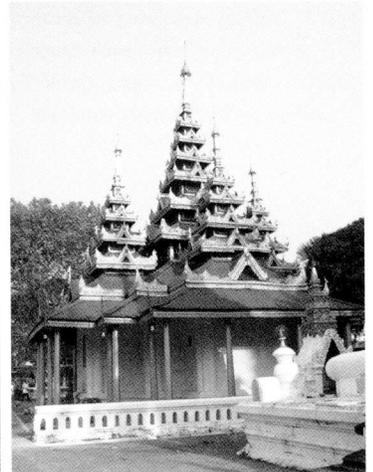
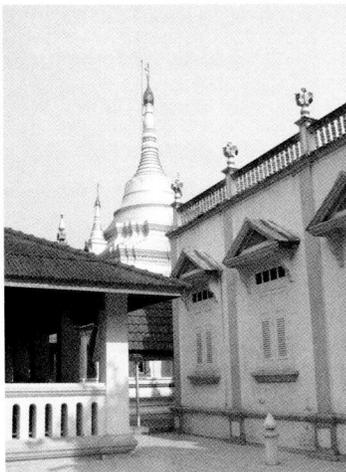
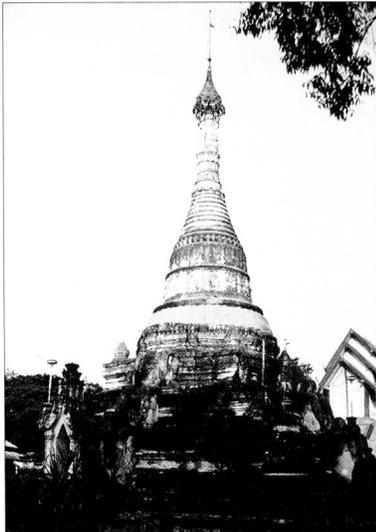

รูปที่ ๒๖ รูปปั้นสิงห์หน้าวัดป่าราว

ลำปาง

แถวบน : รูปที่ ๒๗ เจดีย์และวิหารวัดป่าราว , รูปที่ ๒๘ วิหารที่อยู่พระสงฆ์วัดไชยมงคล (จองคา) ลำปาง

แถวล่าง : รูปที่ ๒๙ วิหารเจดีย์ และอุโบสถ วัดท่ามะโอ ลำปาง , รูปที่ ๓๐ วิหารวัดท่ามะโอ , รูปที่ ๓๑ อุโบสถ วัดศรีชุม ลำปาง

^{๒๔} ประวัตินครศรีธรรมราชเมือง (เอกสารอัตถ์สำเนา)

^{๒๕} พี่น้อง ๔ คน ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเชื้อชาติอะไร แต่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ อาจเป็นบุตรเจ้านายที่เดินทางเข้ามาทำการค้าไม้สักและแร่ธาตุในลำปาง สัมภาษณ์ ชัยสิน มณีพันธ์, ผู้อุปถัมภ์วัดม่อนปู่ยักษ์และหลานชายของนายอินดี ผู้เป็นบุตรของนายอินดี, ลำปาง, วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔.

^{๒๖} อุหังวชิ (ตระกูลสุวรรณอัติ) จึงเป็นอาชยของนายคำหมั้น มณีพันธ์ นายคำหมั้นเป็นเจ้าของยาแผนโบราณ ๒ ชนิด คือ ยางแดงอินทรีชว่น และยาพอกเลือดอินทรีชว่น โดยมีตราพระธาตุอินทรีชว่นหรือเจดีย์ใจโยในพม่าตอนล่างเป็นสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังผลิตเครื่องแกงสังเค็ดอินทรีชว่นจำหน่ายอีกด้วย เข้าใจว่านายคำหมั้นจบการศึกษาจากเมาะละหม่งในพม่าตอนล่าง

^{๒๗} สัมภาษณ์ ศรีรัตน์ โปตัตพันธ์ (พ่อเลี้ยงศรีรัตน์), อายุ ๘๘ปี ผู้อุปถัมภ์วัดม่อนจำศีล, ลำปาง, วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔. นามสกุลโปตัตพันธ์มาจากชื่อบิดา คือ พ่อเลี้ยงโปตัต

^{๒๘} สัมภาษณ์บุญมี พรหมมินทร์, อายุ ๘๐ปี หลานสะใภ้ของอุชเวอด, ลำปาง, วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔.

^{๒๙} อุหังวชิขึ้นดูแลกิจการไม้สักแทนบิดาหลังจากบิดาถึงแก่กรรม และเปิดบริษัทในนามอุหังวชิอันแอนดีซัน (U Nguia Sin & Sons) โดยมีสำนักงานอยู่บริเวณตลาดจีนเก่าลำปาง นอกจากบริษัทของอุหังวชิจะทำการค้าไม้สักแล้วยังทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ของสยามด้วย

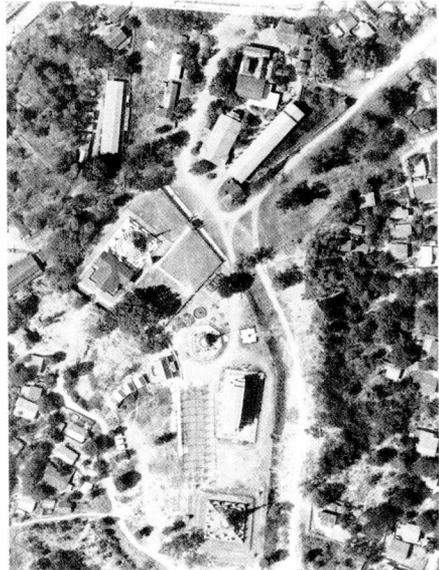
วัดศรีรองเมือง ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มคณะศรัทธาชาวปะโอ-ไทยวน เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดท่าคราวน้อยพม่า วิหารหลักที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ร่วมสร้างโดยคู่สามี-ภรรยาที่มีเชื้อสายปะโอและไทยวนจำนวน ๔ คู่ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘^{๒๕}

วัดม่อนปู่ยักษ์ สร้างโดยกลุ่มพี่น้อง ๔ คนที่มีชื่อเป็นภาษาบาลี คือ นายหนันติ วิชชะ ปันจุง และหนันตะ ที่อาจอพยพมาจากเมืองเชียงรุ่งสิบสองปันนาและเป็นต้นตระกูลมณีพันธ์ที่ในจังหวัดลำปาง^{๒๖} นายหนันติมีบุตร ๒ คน เป็นชาย ๑ คน หญิง ๑ คน บุตรสาวของนายหนันติแม่บุญเปงสมรสกับอุหังวชิ ส่วนบุตรของบุตรชาย คือ นายคำหมั้น มณีพันธ์^{๒๗} เป็นผู้สร้างวิหาร (พ.ศ. ๒๕๐๑) และสถูปวิหารจางหนันติ (พ.ศ. ๒๕๓๔) บริเวณทิศใต้ของวัดม่อนปู่ยักษ์ตระกูลมณีพันธ์เป็นผู้อุปถัมภ์วัดม่อนปู่ยักษ์เรื่อยมาตราบกระทั่งปัจจุบัน

วัดม่อนจำศีล ได้รับฉายาว่า วัดสำนักวิปัสณาคังเป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาแต่เดิมและได้รับการบูรณะเริ่มแรกโดยนายประกาศศิริ ชาวไทใหญ่และนางอุษาภรรยาผู้เป็นคนไทยวนบ้านป่าขามลำปาง บุตรหลานของนายประกาศศิริได้สืบทอดดูแลและบูรณะวัดตราบมาจนกระทั่งปัจจุบัน เช่นบุตรสาวของนายประกาศศิริ นางบุญเปงและบุตรชายคือพ่อเลี้ยงมินโงงชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากประเทศพม่าและหลานของนายประกาศศิริแม่สวยอื่นที่สมรสกับพ่อเลี้ยงโปตัตชาวพม่าเมืองเมาะละหม่ง แม่สวยอื่นและพ่อเลี้ยงโปตัตสร้างอุโบสถวัดม่อนจำศีลและบุตรชายคือ พ่อเลี้ยงศรีรัตน์ โปตัตพันธ์ เป็นผู้อุปถัมภ์วัดม่อนจำศีลสืบต่อกันมา^{๒๘}

วัดป่าฝาง สร้างโดยพ่อค้าไม้สักชาวพม่านามว่า อุส่วยอัติ หรือ อุชเวอด ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ อุชเวอดมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองตองอุของพม่า มีภรรยาเชื้อสายมอญชื่อ แม่เฒ่าหวาน และมีภรรยาอีกหลายคนในพม่า พอเกษียณอายุราชการที่พม่าจึงได้ขออนุญาตเจ้าเมืองลำปางเพื่อมาขอทำขอนไม้สักที่ลำปางพร้อมนำภรรยาชื่อแม่เฒ่าหวานเดินทางเข้ามาด้วย^{๒๙} อุชเวอดและแม่เฒ่าหวานเป็นต้นตระกูลสุวรรณอัติ (คำว่า ชเว ในภาษาพม่าแปลว่า ทอง ชื่อ ชเวอด เลยแปลได้เป็น สุวรรณอัติ) บุตรชายคนโตของอุชเวอดและแม่เฒ่าหวานคือ อุหังวชิ^{๓๐} อุหังวชิเป็นหนึ่งในคณะศรัทธาที่สร้างวัดไชยมงคลในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ซึ่งประกอบด้วยแม่เฒ่าหวาน อุหม่องป็อก พ่อเลี้ยงอ้าย และอุหม่องเมี่ยง เป็นต้น และอุหังวชิยังร่วมสร้างวิหารพระบัวเข็มที่วัดพระแก้วดอนเต้ากับเจ้าบุญวาทเจ้านครลำปางอีกด้วย

รูปที่ ๓๒ - ๓๖ (จากซ้ายไปขวา)
ภาพถ่ายทางอากาศแสดงผังบริเวณ
วัดป่าฝาง, วัดม่อนจำศีล, วัดม่อนปู่ยักษ์,
วัดศรีชุมและวัดศรีรองเมือง ตามลำดับ

วัดศรีชุม เดิมเคยเป็นที่ตั้งของวัดเก่าแก่ ต่อมาอุโย ชาวไทใหญ่ และบุตรเขย คือ พ่อเลี้ยงอุหม่องจี หรือ นายใหญ่ เชื้อสายพม่า^{๓๐} และบุตรสาว แม่เลี้ยงป้อม ได้ขอพระราช อนุญาตจากเจ้าหลวงนรนนท์ชัยขวลิต เจ้าเมืองลำปาง ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เพื่อสร้างวัดศรีชุม ขึ้นใหม่ วัดศรีชุมประกอบด้วยโยมอุปัถม์ภักจำนวนหลายคน เช่น วิหารหลักที่เป็นที่อยู่ของ พระสงฆ์(สร้างพ.ศ.๒๔๔๓)และที่อยู่ของพระสงฆ์ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือสร้างโดยอุหม่องจี และภรรยา เจตีย์อุปัถม์ภักโดยอุสนันลิน และอุโบสถร่วมสร้างโดยนายจันเ่อง^{๓๑}

พ่อค้าไม้สักที่สร้างว่าที่วัดพม่าในจังหวัดลำปางหรือเป็นผู้อุปัถม์ภักในสมัยต่อมา หลายคนดำรงตำแหน่งเป็นเสดแมนในจังหวัดลำปางด้วย เช่นอุชเวอด(ตระกูลสุวรรณอัติ) ผู้สร้างวัดป่าฝางเป็นเสดแมนคนแรกของจังหวัดลำปาง (พ.ศ. ๒๔๔๖-๒๔๖๖) อุโพมินท์ (ตระกูลพรหมมินทร์) ผู้บูรณะวัดไชยมงคล (วัดจองคา) เป็นเสดแมนคนที่ ๒ อุโพมินท์ เป็นพม่าอพยพมาจากเมืองหงสาวดีและต่อมาได้สมรสกับบุตรสาวคนโตของอุชเวอด คือ แม่เลี้ยงสา อุโพมินท์จึงเป็นน้องเขยของอุห่งวยขึ้นซึ่งเป็นหนึ่งในคณะศรัทธาที่สร้างวัด ไชยมงคล นายจันเ่อง (ตระกูลจันทรวิโรจน์) ผู้สร้างวัดท่ามะโอเป็นเสดแมนคนที่ ๓ ของ จังหวัดลำปาง และอุโพตี๊ด (ตระกูลโพตี๊ดพันธ์) ผู้อุปัถม์ภักวัดม่อนจำศีลเป็นเสดแมนคนที่ ๔ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔^{๓๒}

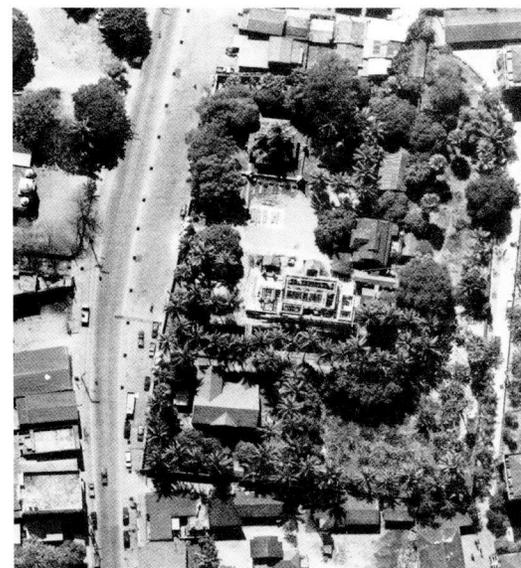
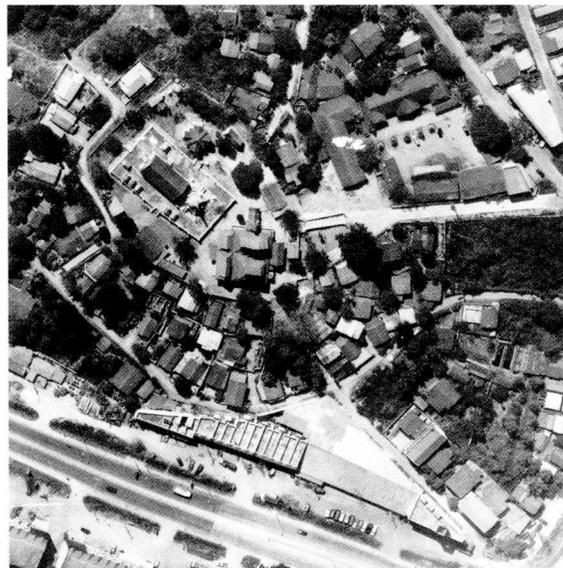
ลักษณะของผังว่าที่วัดพม่าในจังหวัดลำปางจำนวน ๕ วัด พบว่าไม่มีการแบ่งเขต พุทธาวาสและสังฆาวาสชัดเจน (**รูปที่ ๓๒-๓๖**) สถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัดประกอบด้วยวิหารหลักที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ศาลาสำหรับผู้มาถือศีลและปฏิบัติธรรมในวันพระ เจตีย์ และอุโบสถ^{๓๓} โดยเจตีย์มักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าที่อยู่ของพระสงฆ์ เช่นเจตีย์ของวัด ม่อนจำศีลตั้งอยู่บนเนินเขา นอกจากนั้นบางวัดยังประกอบด้วยบ่อน้ำและต้นไม้ เช่นวัด ป่าฝาง ประกอบด้วยวัจจุภูมิ เช่น วัดศรีรองเมือง วิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปของวัด ม่อนปู่ยักษ์และม่อนจำศีลสร้างขึ้นภายหลังวิหารที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ส่วนวิหารที่ ประดิษฐานพระพุทธรูปวัดท่ามะโอที่สร้างในราวปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ไม่แน่ว่าจะเป็นอิทธิพล มอญหรือไม่ วัดมอญที่เมืองเมาะละหม่งมักประกอบด้วยวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเสมอ สถาปัตยกรรมวิหารอันเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์มีความสำคัญที่สุดไม่ว่าที่วัดพม่าใน จังหวัดลำปาง

^{๓๐} จากข้อมูลของพระใบฎีกาสัทโธโชติกรณ เจ้า อวาสวัดศรีชุม ชื่อภาษาอังกฤษของอุหม่องจี คำว่า “จี” เขียนเป็น “Gyi” มาจากคำในภาษา พม่าที่แปลว่า “ใหญ่” ชื่อ นายใหญ่จึงอาจแปล มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Big Boss อุหม่องจี เป็นบุตรชายของอุโพจี ที่เป็นพม่าเมืองย่างกุ้ง สันนิษฐานว่าอุโพจีจะมีเชื้อสายพม่าผสมตะวันตก เนื่องจากมีร่างกายสูงใหญ่ จมูกโต และมีผิวขาว อุโพจีมีภรรยาหลายคน หนึ่งในจำนวนนั้นคือ ภรรยาไทยนามเมืองเชียงใหม่ที่ให้นกำเนิดบุตรชาย เป็นอุหม่องจี สัมภาษณ์ เพ็ญจันทร์ ธรรมวงศ์ (แม่เลี้ยงพิญ) อายุ ๗๓ ปี หลานของ อุหม่องจี, ลำปาง, วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔.

^{๓๑} นายจันเ่องและอุหม่องจีเป็นเพื่อนกันและเกี่ยว ตัดเป็นญาติกัน เนื่องจากบุตรชายลูกชายคนโต ของนายจันเ่องและแม่หมัก คือ หม่องดาอุหรือ นาย พนาสิทธิ จันทรวิโรจน์ สมรสกับบุตรสาวคนโต ของอุหม่องจีและแม่เลี้ยงป้อม คือ แม่เลี้ยงเต่า บริบูรณ์ ดู ศักดิ์ รัตนชัย, **คู่มือประวัติศาสตร์ ศึกษา เรื่องยุทธเวหาป้องกันนครลำปาง** (ลำปาง, ๒๕๓๔), หน้า ๕๗.

^{๓๒} ข้อมูลเกี่ยวกับตระกูลว่าที่คนพม่าจังหวัดลำปาง นอกจากจะได้จากการสัมภาษณ์บุตรหลานแล้ว ส่วนหนึ่งยังได้จากการสัมภาษณ์อาจารย์ศักดิ์ รัตนชัย นักประวัติศาสตร์ในจังหวัดลำปางอีกด้วย ผู้เขียนต้องกราบขอพระคุณมา ณ ที่นี้

^{๓๓} จากการสัมภาษณ์ ในอดีตว่าที่พระสงฆ์พม่าทั้ง ๕ วัด มักทำสังฆกรรมร่วมกัน อุโบสถของว่าที่วัด พม่าหลายวัดในจังหวัดลำปางถูกสร้างขึ้นภายหลัง เช่นอุโบสถวัดท่ามะโอได้ถูกสมมติขึ้นเป็นชั้นอธิมา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยใช้ช่างชุดเดียวกับที่สร้าง อุโบสถของวัดศรีรองเมืองที่สร้างขึ้นภายหลัง

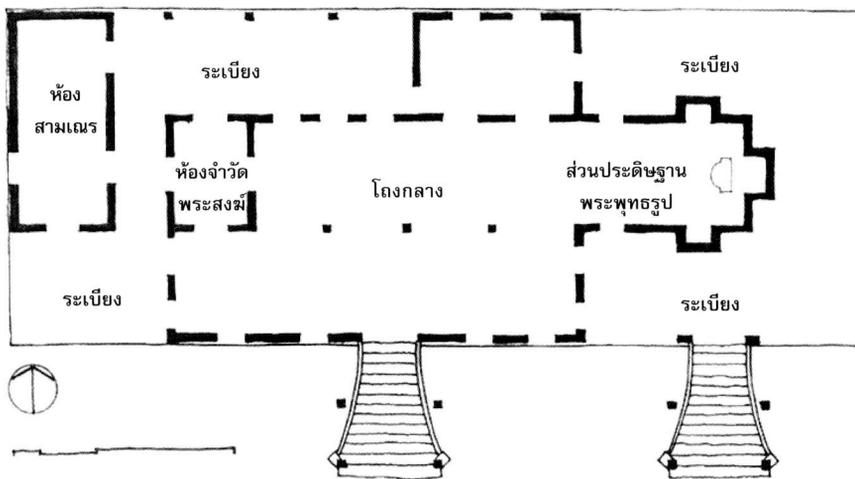

วิหารอันเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

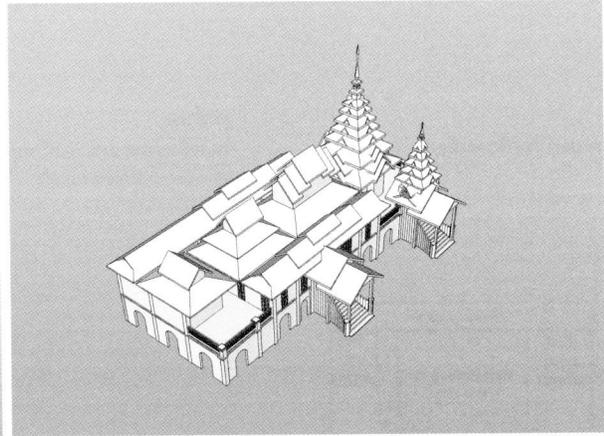
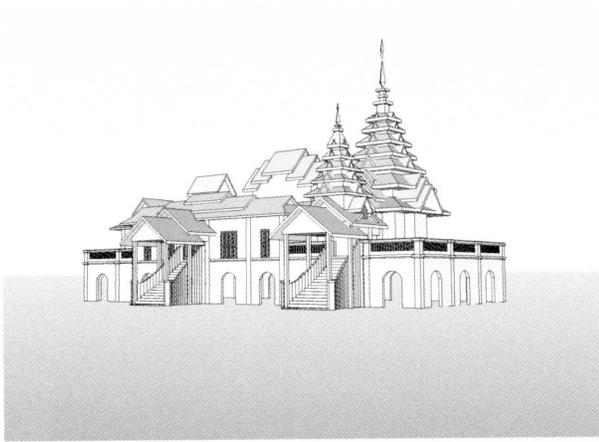
วิหารที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เป็นอาคารอเนกประสงค์สูงสองชั้นที่สร้างแบบครึ่งตึกครึ่งไม้หรือสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ชั้นล่างส่วนใหญ่ใช้เป็นที่เก็บของ วิหารประกอบด้วยหลังคาจำนวนหลายผืน โดยประมาณว่าหลังคาหนึ่งผืนต่อพื้นที่ใช้สอยหนึ่งประเภท พื้นที่ใช้สอยภายในวิหารชั้น ๒ แบ่งออกเป็นพื้นที่ระเบียงด้านหน้า พื้นที่โถงหลัก พื้นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และพื้นที่ที่อยู่ของพระสงฆ์ วิหารบางหลังอาจรวมพื้นที่ส่วนอาหารด้วยเช่น วิหารวัดป่าฝาง พื้นที่โถงหลักภายในวิหารนอกจากใช้เป็นที่ฟังธรรมแล้วคงใช้ประกอบศาสนพิธีด้วย ในจำนวนวิหารที่อยู่ของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางมีเพียงวิหารหลักของวัดศรีชุม(ไฟไหม้ทำลายไปแล้ว) ที่มีลักษณะร่วมกันหลายประการกับที่อยู่ของพระสงฆ์หรือเจา้งของพม่าในพม่าตอนบน จากภาพร่างการสำรวจของสถาปนิกชาวพม่า อุวินหม่อง ที่มาศึกษาวิหารวัดศรีชุมในราวปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ห้าปีก่อนที่วิหารจะถูกไฟไหม้^{๕๔} ภาพร่างของอุวินหม่องแตกต่างเล็กน้อยจากภาพผังพื้นที่เขียนโดยกรมศิลปากร คาดว่าผังพื้นที่วิหารวัดศรีชุมของกรมศิลปากรได้รวมส่วนต่อเติมด้านหลังด้วย ลักษณะร่วมกันหลายประการของวิหารวัดศรีชุมและเจา้งในพม่าตอนบนประกอบด้วย (รูปที่ ๓๗-๔๑) ผังอาคารที่วางในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก พื้นที่ใช้สอยภายในวิหารแบ่งออกเป็นส่วนประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนโถงหลัก ห้องเก็บของหรือที่อยู่ของสามเณรด้านทิศตะวันตก และระเบียงด้านหน้า (ด้านทิศใต้) และด้านหลัง(ทิศเหนือ) ทั้งที่มีหลังคาคลุมและไม่มีหลังคาคลุม ส่วนประดิษฐานพระพุทธรูปมีหลังคาเป็นรูปทรงปราสาทสร้างด้วยไม้ ส่วนโถงหลักถูกแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นสองส่วนคือ พื้นที่ส่วนสาธารณะด้านทิศตะวันออก และพื้นที่ส่วนตัวที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ด้านทิศตะวันตก และบันไดทางขึ้นวิหารตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้^{๕๕} จำนวนสองบันได บันไดทางด้านทิศตะวันออกที่เสมอกับอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสันนิษฐานว่าคงสงวนไว้ให้กับพระสงฆ์เนื่องจากหลังคามุขของโถงบันไดเป็นหลังคาทรงปราสาทโครงสร้างไม้ ส่วนบันไดทางด้านทิศตะวันตกที่ตรงกับอาคารหลักคงมีไว้สำหรับสามเณรชน

^{๕๔} ภาพร่างของอุวินหม่องได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากเจ้าอาวาสวัดศรีชุม พระอธิการสิทธิโชคดิกรณ ผู้เขียนต้องกราบขอพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

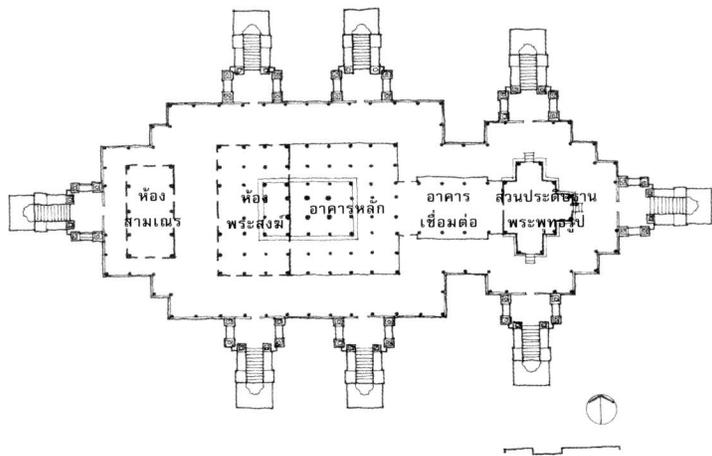
^{๕๕} บันไดของวิหารที่อยู่พระสงฆ์ในพม่าตอนบนอาจตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้หรือทิศเหนือ แต่ถ้าววิหารมีจำนวนบันไดมากกว่า ๔ บันได สองบันไดทางด้านทิศใต้(ด้านหลัง)ของอาคารหลักสงวนไว้สำหรับสตรี และอีกสองบันไดทางด้านทิศเหนือ(ด้านหน้า)ของอาคารหลักสงวนไว้สำหรับชาย

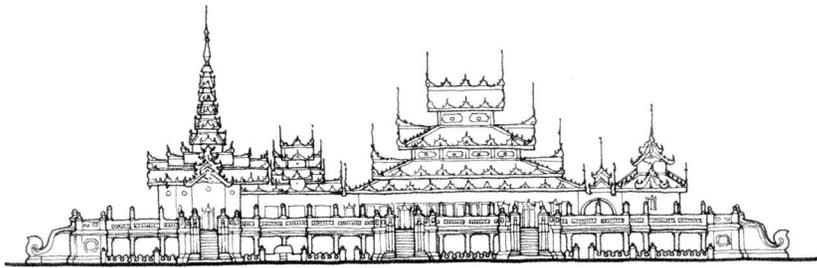
รูปที่ ๓๗ ผังพื้นที่วิหารที่อยู่พระสงฆ์ วัดศรีชุม
(วิหารหลังเดิมที่ถูกไฟไหม้)
ที่มา : กรมศิลปากร

รูปที่ ๓๘-๓๙
 วิหารวัดศรีชุม
 (เขียนโดย สุภางค์กร
 พนมฤทธิ์)

รูปที่ ๔๐
 ผังพื้นวิหาร(เจียง)
 ชาวอินปัน มณฑลเสย

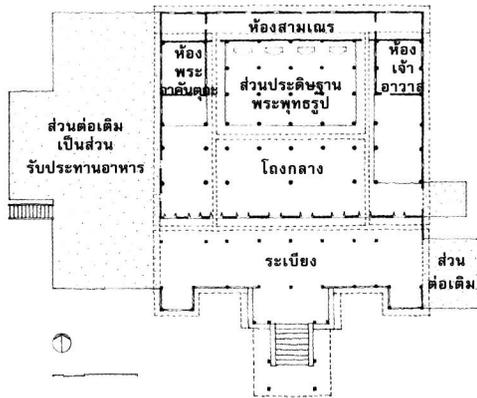

รูปที่ ๔๑
 รูปด้านวิหาร(เจียง)ชาวอินปัน

ส่วนผังพื้นของวิหารที่อยู่ของพระสงฆ์อีก ๔ ว่าที่วัดพม่าในจังหวัดลำปาง คือ วัดศรี-
 รongเมือง วัดป่าฝาง วัดม่อนจำศีล และวัดม่อนปู่ยักษ์ มีลักษณะคล้ายกัน (รูปที่ ๔๒-๔๕)
 ทั้งที่ผู้อยู่ปฏิบัติทั้ง ๔ มีเชื้อชาติแตกต่างกัน คือ ปะโอ ไทใหญ่และพม่า พื้นที่ใช้สอยภายใน
 วิหารของวัดทั้ง ๔ แบ่งออกเป็นพื้นที่ส่วนระเบียงด้านหน้าที่มีหลังคาคลุม ส่วนโถงกลาง
 ส่วนประดิษฐานพระพุทธรูป และส่วนที่อยู่ของพระสงฆ์และสามเณร ผังพื้นอาคารประกอบ
 ด้วยบันไดทางขึ้นหนึ่งทางตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือหรือทิศใต้ ส่วนที่ประดิษฐานพระพุทธรูป
 มักจะตั้งอยู่ทางด้านปลายสุดทางด้านทิศใต้หรือทิศเหนือที่อยู่ด้านตรงกันข้ามกับบันไดทาง
 ขึ้นเสมอ เช่น วิหารวัดป่าฝางและวัดม่อนจำศีลมีบันไดตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ พระพุทธรูป
 ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ ส่วนวิหารวัดศรีrongเมืองและวัดม่อนปู่ยักษ์มีบันไดอยู่ทางด้านทิศใต้
 และพระพุทธรูปตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ

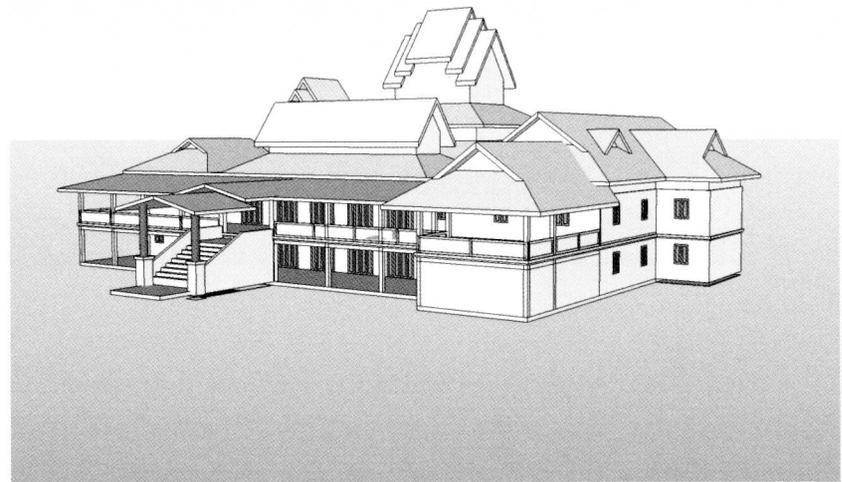
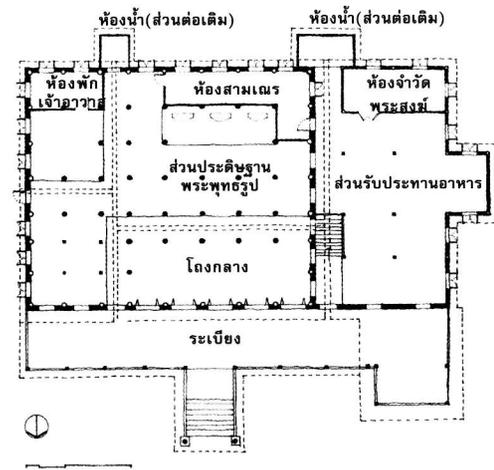
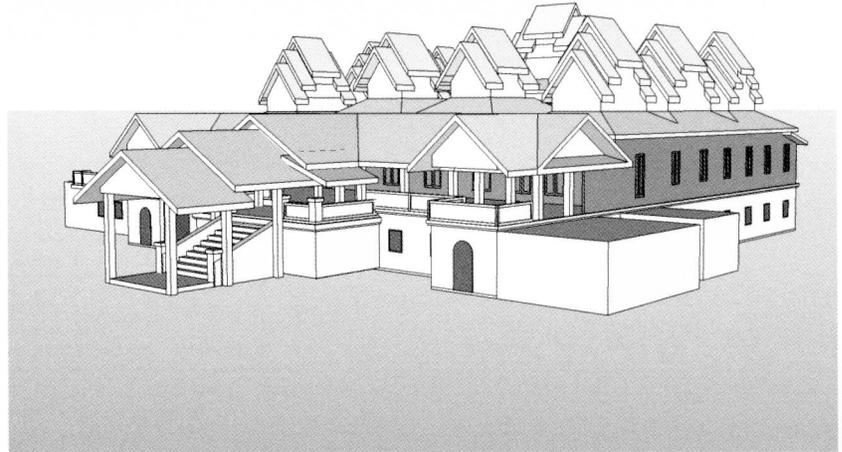
รูปที่ ๔๒

ผังพื้นวิหารที่อยู่พระสงฆ์ วัดศรีรองเมือง

รูปที่ ๔๓

วิหารที่อยู่พระสงฆ์ วัดศรีรองเมือง
(เขียนโดย สุภางค์กร พนมฤทธิ์)

รูปที่ ๔๒

ผังพื้นวิหารที่อยู่พระสงฆ์ วัดป่าฝาง

รูปที่ ๔๓

วิหารที่อยู่พระสงฆ์ วัดป่าฝาง
(เขียนโดย สุภางค์กร พนมฤทธิ์)